

שו"ת במראה הבזק

מיסודו של הרב שאול ישראלי זצ"ל, נשיא "ארץ חמדה"
בהורמנא דהרבנות הראשית לישראל

רח' רבי חייא 3 ירושלים
טל' 02-5371485
ב"ה, info@eretzhemdah.org
www.eretzhemdah.org

סיוון תש"פ
2020 may
13808

לכבוד

להלן תשובה לשאלתך:

מטריה מגן השבת

השאלה:

השלום והברכה לכבוד רבני ארץ חמדה שליט"א!

שאלתי הינה שאלה ציבורית הנוגעת לכל יהודי שומר תורה ומצוות בארץ ובחו"ל (תחת מגבלת הערוב כמובן)

שמי משה חזן, ואני מנסה לקדם פתרון הילכתי לבעיה של הליכה בגשם בשבת קודש הכוללת:
א. צער הגוף עקב הרטבות
ב. גורם לחולי
ג. ביטול מצוות עונג שבת
ד. ביטול תורה ותפילה דרבים
ה. חשיבה גם על יהודי חו"ל שם החורפים הרבה יותר חמורים
ו. חשיבה על מבוגרים שהולכים לאט, על חיילים שאין בדרך מחסה וכו'

אני מצרף בזה קובץ קצר הכולל:
1. תאור של פתרון מעשי
2. ההיתר הילכתי

אני מבקש מאוד שיעבירו לכבוד הרבנים את החומר, על מנת שיוכלו לקרוא ולפסוק בנושא זה שרבים בארץ, בארצות הברית ובאירופה צריכים לו.

בברכה,
משה חזן
0533320711

"מגן השבת"

"מגן השבת" הינו רעיון (בתהליכי הכרה לפטנט) למוצר חדש, שמטרתו הבלעדית היא לעזור ליהודי שומר תורה ומצוות בארץ ובחוץ לארץ היכן שיש עירוב, להישמר מהגשמים בשבתות ובימים טובים. למנוע צער הבריות מעצם היותם רטובים בבגדי שבת, לקיים מצוות עונג שבת, למנוע התקררות ומחלות, ולמנוע ביטול תורה ותפילה דרבים. המוצר הוא מכני ופשוט להבנה.

מקראה:

101 – ידית תחתונה
102 – הופת תחתונה

- 104 – חופה קשיחה שתמיד פתוחה ללא אפשרות סגירה, עם כיתוב של "מגן השבת" על גביה. החופה שומרת על אוהל של טפח על טפח גם במצב פתוח וגם במצבים של שוכב או עומד סגור.
- 105 – ידית נשיאה עליונה מצב א – מגן השבת פתוח כי יורד גשם

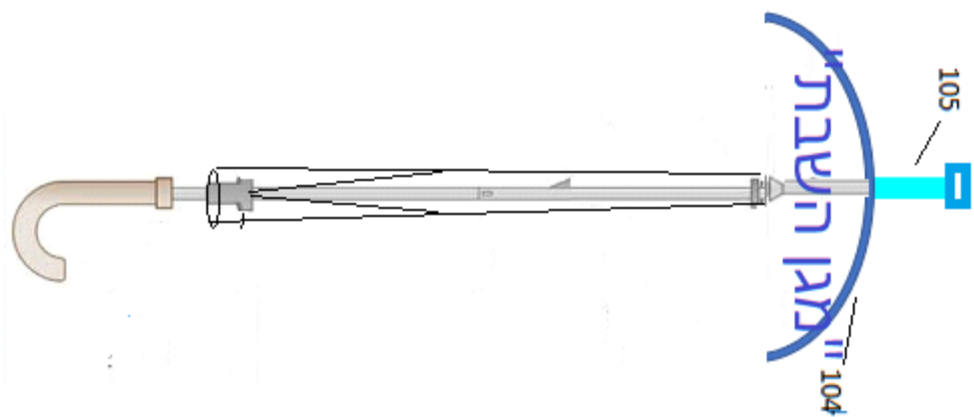

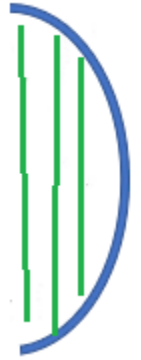
עכשיו:

מצב נשיאה:
 החופה החיצונית של מגן השבת סגורה, עם זאת מתקיים האוהל על ידי החופה העליונה שפתוחה תמיד ללא יכולת סגירה.

מצד אכסון: החופה החיצונית של מגן השבת סגורה, עם זאת מתקיים האוהל על ידי החופה העליונה שפתוחה תמיד ללא יכולת סגירה.

בדין "מגן השבת"

1. ראשית אברר האם עקרונית יש איסור אוהל בעצם הרמת מיטריה רגילה שכבר פתוחה מלפני שבת על הראש, תוך הזנחה מכוונת של שאר האיסורים מסביב לעת עתה אם יש או אין.

מרא דשמעתין לאסור מטריה רגילה בשבת הינו הנודע ביהודה. (מהדורא תנינא א"ח סימן ל') כשהוא עוסק בדין מטריה רגילה שהיתה פתוחה מערב שבת. הוא עצמו ניסה ללמוד מדין כובע רחב שוליים שאסור בשבת לחובשו מדין אוהל (שו"ע שא"מ). כמו שכובע שהוא אוהל מוכן אסור לחובשו על ראשו כי בזה הוא בפועל עושה אותו אוהל, אבל דחה ראייה זו מפני שכובע שמונח על הכותל או תלוי עליו אינו אוהל עד שירים אותו, לעומת מטריה שהוא "אוהל בכל מקום שהוא ולכן כשמניחו על ראשו אינו עושה אוהל חדש". למעשה הנודע ביהודה לא פשט את ספקו בזה וכתב "דרך כלל כשהוא מוערך מערב שבת, יש בו לדון לאיסור ולהיתר אבל על כל פנים מפני מראית העין יש לאוסרו". גם השערי תשובה (שא, לב) ציטט אותו ולא פשט את ספקו. ורבים אחרים. בנוסף ערבך ערבא צריך, שהרי כלל לא ברור שהכובע עצמו אסור מצד אוהל (רמב"ם וכו') או אולי רק מצד רשיות השבת (כרש"י והר"ן) ויש מחלוקת ביניהם כדעת האליה רבא שציין שאף יש מנהג כזה בכובע למעשה. ופוק חזי דרובא דעלמא של בני התורה הולכים עם כובעים בעלי שוליים טפח בשבת ולא חוששים לאוהל (גם אם טוענים שנעשה לשם כבוד, השו"ע לא חילק בזה ובנוסף כשיוצאים לשמש בודאי זה מיצל על פניהם ונח להם לראות), כלומר יש שאוחזים כשיטת רש"י שאין בזה דין אוהל כלל. שו"ת גבעת פינחס שהביא החיד"א (שיורי ברכה שטו) מתיר לכתחילה לשאת מטריה הפתוחה מערב שבת. וכן פתח הדביר (שטו, ג) "אפילו אם פתוחה מאתמול אין נושאים אותה.. שלא יבואו להכשיל את הרבים", ולא אסר מטעם אוהל כשמרים על ראשו.

הבן איש חי (שמות ח), רק כתב שאסור להישתמש במיטריה ע"י יהודי אף אם היתה פתוחה מערב שבת, אבל לא גילה דעתו האם זה מצד אוהל או מראית העין. הוא הפנה לנודע ביהודה (שכבר בארנו לעייל) ולמאמר מרדכי. המאמר מרדכי עצמו (שט"ו, ה) כתב שמעיקרא אם להרי"ף והרמב"ם יש בגגו טפח זה דאורייתא, הוא "חוכך בדעתו להחמיר" שאפילו גוי לא ישא את המטריה, אבל למסקנה שזה רק מדרבנן, "אסור לישראל לפותחה ולנושאה". אם היה חושב שגם בפתוחה מערב שבת אסור ליהודי להרים, היה לו לכתוב "שאסור לישראל לנושאה ואפילו היתה פתוחה" שזה חידוש יותר גדול. הכלל העולה, שאין מדברי הבן איש חי שם הכרע בנושא וכן הוא גם מדברי כף החיים (שט"ו, ג). גם מדברי הרב יחווה דעת (ב, מג) אין הכרע בנושא האמור, רק שפסק כדברי המאמר מרדכי וכדומה שאמרנו. ובילקוט יוסף (שבת ב, עמוד תקלט הערה כב) משמע שסובר בפשטות שהאיסור הוא רק מראית העין. הן אמת שהרב מנוחת אהבה (ג, עמוד קפא) אכן כתב שלדעתו הרמה מעל הראש עושה אוהל חדש.

לדעות הבאות אין בכלל דיני אוהל חלים על מטריה: החתם סופר (חלק או"ח סימן עב), הבית מאיר (שטו) והתפארת ישראל (כלכלת שבת מלאכת בונה). וכן דעת החזון איש (נ"ב, ו) שמדמה מיטריה לכסא טרסקל ולכן אינה אוהל.

אם נסכם עד כה, יוצא שהרמת מטריה רגילה שכבר פתוחה מעל הראש היא מותרת מצד דיני אוהל. לא מבעיא לדעות שאין בה כלל דין אוהל, אלא אפילו לדעות שיש בה דין אוהל, יש הרבה שמתירים, יש מיסתפקים בזה ללא ראייה ברורה (והם עצמם מודים בזה) ויש שאוסרים. וכל הדין הזה הוא בספק איסור דרבנן או אפילו רק מינהג שספקם לקולא.

2. מה יהיה הדין ב"מגן השבת", שהיא בעלת אוהל עראי קבוע כל השנה ללא אפשרות סגירה, שונה בצורתה בצבעה ובכיתוב עליה שמכריז "מגן השבת", ומיוחדת לנשיאה רק בשבת?

ע"פ שו"ע (שטו, ב) יהיה מותר להמשיך ולפתוח את מגן השבת ולהאהיל על הראש פרט לשיטת הרב מנוחת אהבה (למרות שיתכן שגם הוא היה מתיר למעשה במצב של מטריה שבת כזו שלא שאין קיימים בה שאר הבעיות ויש בזה צדדים של מצווה כן להתיר, וכדרכו בקודש זצ"ל).

רבינו החזון איש, שלא יכל לקבל שיש במטריה רגילה דיני אוהל, נאלץ לחדש "שגדר גדרו גדולי הדורות שלא לשאת מטריה בשבת מטעם עובדין דחול, מתקן מנא וכו' ". אך המעיין הישר, יראה נכוחה שכל הגדולים שלפניו לאורך ההיסטוריה לא סברו כך ולא הטילו איסור עקרוני וכללי. ולכן התירו חלקם עקרונית את השימוש (חתם סופר) או שאסרו אם נפתחה לפני השבת רק מצד מראית העין (גודע ביהודה) ורבים אחרים כפי שהבאתי לעיל. בנוסף, לא שייך חששו של החזון איש במטריית השבת מהטעמים הבאים:

1. המטריות של היום שונות מהמטריות של פעם, בכך שכיום לא קושרים את רצועות המטריה והיה חשש שמא יפתח ויתקן מנא.
2. מגן השבת מיוחדת לשבת ואין בו עובדין דחול
3. החופה העליונה במגן השבת פתוחה כל השנה ואין מראית העין שייך בה כלל בתוספת האוהל עראי, בפרט ששמה עליה כמו שמועיל קשקש בכוס דם גדים, ושקד בתבשיל של חלב שקדים עם בשר.
- בנוסף, גם אם החזון איש עדיין היה אוסר, וכי אין רשות למי שירצה לסמוך על כל שאר הפוסקים גדולי עולם בפרט במילתא דרבנן, שכלל גדול הוא בידינו שספקם לקולא? וכי בכל דבר אנחנו הולכים אך רק לפי החזון איש? סניפים חשובים לצרוף כדי להתיר את מגן השבת:
4. צער הבריות בגוף ובבגדים הרטובים וגדול כבוד הבריות
5. ביטול מצוות עונג שבת שהם שזו מצווה מדברי קבלה (נביאים)
6. אי שימוש במגן השבת גורם אף לחולי, אנשים נרטבים ומתקררים.
7. ביטול תורה דרבים ותפילות במיניין.
8. כח דהיתרא עדיפא ופנים חדשות באו לכאן
9. חשיבה על הכלל, מחצית מעם ישראל גר בארצות הברית ובאירופה, שם החורפים מאוד גשומים וקשים. חשיבה על מבוגרים וילדים בכל מקום שנאלצים ללכת או לחזור בגשמים ובקור או להישאר בבית.

והנראה לעניות דעתי כתבתי, משה חזן.

תשובה:

אין להתיר נשיאת מטריה בשבת גם כאשר יש לה טפח על טפח פתוח קבוע ובנוסף כיתוב מגן שבת.¹

¹ לעניין פתיחת מטריה רגילה ראה בהרחבה בשו"ת במראה הבזק חלק ו סימן מב.

האחרונים נחלקו בסיבת איסור נשיאת מטריה רגילה שנפתחה מלפני השבת.

א. רבים סברו שיש איסור אוהל מדרבנן אף בנשיאת מטריה פתוחה בשבת. הפוסקים דימו זאת לאיסור חבישת כובע ברוחב טפח, שנפסק בשו"ע סימן ש"א סעיף מ' לפי שיטת רוב הראשונים ומהם הרמב"ם ורי"ף ר"ח ותוספות; ראה שו"ת מכתם לדוד או"ח סימן א', מאמר מרדכי סימן שט"ו ס"ק ה', חיי אדם סימן מב סעיף ו; מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף יג, וראה שם הערה 30. וראה עוד בהרחבה מאמר לגבי שאלת איסור אוהל במכסה של עוגות מאת הרב ניסן שלמה קפלן בכתב העת קול התורה מח, תש"ס, רסג - רעב, עם תשובת הרב יהושע נויבירט.

ב. גם אם אין איסור בעצם הפתיחה, יש לאסור בגלל מראית עין; ראה שו"ת נו"ב תניינא או"ח סימן ל'. [אולם נראה שהגר"ע יוסף בשו"ת יחזה דעת ח"ב סימן מ"ג, הבין שהנו"ב לא הכריע שאין איסור אחר בדבר, אלא כתב שגם אם נאמר שאין בכך איסור עצמי, יש בכך איסור משום מראית עין. לשון הנו"ב היא: "דרך כלל כשהוא מוערך מערב שבת יש בו לדון לאיסור ולהיתר אבל עכ"פ מפני מראית עין יש לאסרו".]

אמנם יש מהאחרונים שהתירו נשיאת מטריה בשבת, אך הם לא נפסקו להלכה.

לשיטות שאוסרות נשיאת מטריה פתוחה מלפני השבת מצד הדין, גם מבלי להזדקק לחשש מראית עין, ודאי שאין הפתרון של "מגן השבת" מועיל; שהרי גם מטריה פתוחה לגמרי אסרו.

אולם, גם אם מעיקר הדין היה מותר לישא מטריה שפתוחה מלפני השבת, בגלל היותו כאוהל ארעי העשוי מבעוד יום וכל האיסור בזה היה רק משום מראית עין, עדיין אין להתיר שימוש ב"מגן שבת" זה, משום שאין לראות את ה"מגן שבת" כאוהל ארעי העשוי מבעוד יום. וזה מכמה סיבות:

א. במטריה פתוחה, הגג והדפנות מוצבים באותו אופן שבו האדם ישא את המטריה והם גם מוכנים לכך. לעומת זאת, ב"מגן שבת", בעת האחסון הגג משמש כדופן בלבד ולפעמים הוא אף מונח הפוך לגמרי בארון כך שהגג בקרקעיתו, ואם כן אין אוהל מלפני שבת כלל בעת האחסון. וראה דברי הנו"ב בסוף התשובה הנ"ל, שמתבטא, "ואפילו אם נימא ש... יש בו איסור מצד שמימו על ראשו וכמו שפלפלו האחרונים על הברעטליך [כובעים], ג"כ אין ראי', שהברעטל הוא דבר פשוט וכשמונה או תלוי בכותל אינו אוהל כלל ולא נעשה אוהל כי אם כשמימו בראשו ולכן מיחשב מה שמימו על ראשו עשיית אוהל בשבת. אבל הפארעסאל [מטרייה] כשהוא מוערך, כבר הוא אוהל בכל מקום שהוא ולכן כשמימו על ראשו אינו עושה אוהל חדש".

הגרש"ז אורבך זצ"ל אסר כמה דברים משום עשיית אוהל על אף שאין בהם שינוי בגג של האוהל אלא שלא שימשו קודם לאוהל, למשל לשים מכסה על עוגות שאיננו המכסה הרגיל (שש"כ פרק יא סעיף מג), [ונראה שלא חילק אם אותה צלחת אוחסנה ישרה או הפוכה ואסר בשני המקרים משום שלא היה לה שימוש כאוהל במקום הנחתה הקודם, אולם נראה שבפסקי תשובות (סימן שטו אות טז) הבין שאסור רק מפני שאוהל הפוך אינו נחשב כאוהל במצבו ההפוך, אבל אם כאשר היה המכסה במקום מסויים גם אז כבר היה בצורה שיש חלל תחתיו, כן יהיה מותר להעבירו למקום אחר ולכסות בו. אבל בכל מקרה זה לא יעזור לניד"ד, הואיל ובכניסת השבת הטפח של ה"מגן שבת" לא היה בתנוחה שבה היה ראוי להאחיל על שום דבר.] גם לגבי הנחת חבית הפוכה הגרש"ז א (שש"כ פרק כד הערה עג) התייחס למעשה זה כעשיית אוהל, וראה לגבי עשיית טפח מעל לול של תינוק בשש"כ פרק כד הערה לא, שצריך שהטפח העיקרי יהיה בא להגן במקום שהוא מצוי. אבל במקרה של מטריה שבין המעילים, אין היא ראויה לשימוש במקומה ואינה מגנה על מה שתחתיה כלל.

ב. יתכנו מצבים רבים שבו המטריה עם ה"מגן שבת" יהיו תלויים בצורה שבה ה"מגן שבת" נמצא בחלק התחתון של המטריה ויכנסו לתוך הטפח על טפח בגדים הממלאים את החלל ואין בתוכו חלל טפח על טפח ריק. אם אין לחלל טפח שום משמעות והוא מלא בתוכו בשרוולים של מעילים וכד', לא שייך לדון אותו כאוהל שנעשה מבעוד יום (שש"כ פרק כד סעיף ח). מטעם זה הגרש"ז א מתיר להחזיר מגירות שנשמטו ממקומם על ידי מילואם בחפצים כך שעל ידי זה מתבטל טפח החלל שבהם ואין בהחזרתם יצירת אוהל (שש"כ פרק כד סעיף כו).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב יעקב אריאל

חברי הועדה ההלכה טכנית:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

שיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

היתר "מגן שבת" מבוסס על היסוד שתוספת אוהל ארעי בשבת מותרת. אולם אם לא היה אוהל מערב שבת, כגון שבצורת אחסון המטריה לא היה שם אוהל על ה"מגן שבת", אין היתר לפתוח את המטריה. החזו"א (או"ח סימן נב אות ח) כתב שיייתכן שאסור להוסיף תוספת אוהל לאוהל שכבר קיים, אם אוהל קיים זה נעשה בהיתר רק בשבת עצמה, משום שעושה את כל האוהל בשבת. מטעם זה אין לפתוח גגון של עגלה שלא היה מחובר לעגלה בשבת, אף שהגגון מתפרק וחוזר ואין איסור לשים את הגגון סגור על העגלה. וכן פסק שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן נד אות א, וראה שולחן שלמה סי' שטו אות י; שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערות לו ו-לח.

נראה שאין להתיר שימוש ב"מגן שבת" גם אם מדגישים לקונים שצריכים להקפיד לאחסן אותו בעמידה כדי שהגג-טפח הקבוע יאהיל על הרצפה מתחילת השבת. שהרי נראה ברור שיהיו הרבה שלא יבינו הבחנה זו ויאחסנו אותו כשהוא כן סגור ומוטה לצד או בין המעילים. ונראה שיש לדמותו לדברי הנודב"י הנ"ל לגבי מטריה הפתוחה מלפני השבת, שיש לאוסרה על כל פנים מפני מראית עין, הואיל ויש אפשרות להיעשות באיסור.

בנוסף, גם אם הבעיה היחידה ב"מגן שבת" באמת היתה רק מטעם מראית עין, נראה שאין די בכיתוב מגן שבת להתיר את האיסור. שהרי במצב של גשם מצוי הוא שאין פנאי להתבונן בכיתוב, ובמיוחד כאשר אפשרות הראייה לקויה, ועל כן אנשים לא יתבוננו היטב ולא יבחינו בין מטריה רגילה למטריה זו.

לאור זאת אין להתיר פתיחת מטריה עם "מגן שבת". ובמיוחד יש להתחשב בכך שהפוסקים כתבו ביטויים חריפים לאסור שימוש במטריה בשבת. כתב התהילה לדוד (או"ח שט"ו, ט"ז) [לגבי מטרייה רגילה]: "כבר פשיט איסורא... וכל הפותחו בשבת נחשב לפורץ גדר". וכן החזו"א או"ח סימן נב אות ו כתב: "וניכר בו עובדא דחול וגורם פרצה, והרי אסרו כילה מפני שאינן בני תורה והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפרצה וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות". וכן בשמירת שבת כהלכתה (פרק כד סעיף טו) כתב, "גדר גדורו גדולי הדורות ז"ל ואמרו שאין לפתוח מטריה או שמשיה בשבת וביו"ט וגם אם הן פתוחות מבעוד יום אין להשתמש בהן".